

NORMELE LIMBII ROMÂNE LITERARE

Abatere și greșeală

Greșeala, abaterea reprezintă unul dintre principalele surse ale dezvoltării limbii. Evoluția limbilor și rolul greșelii în acest proces au fost recunoscute târziu, prin introducerea metodei istorico-comparative în cercetarea lingvistică.

Corectitudine și greșeală sunt două concepte care se asociază pe baza unei relații complexe. Ele reprezintă două concepte care se opun unul celuilalt, excluzându-se într-o situație dată: ce e corect nu este greșit, iar ce e greșit nu poate fi corect - un lucru, un fapt nu poate fi, în același timp, considerat din același unghi, corect și greșit.

Aceste concepte sunt însă și corelative: greșeala presupune obligatoriu, ca termen de referință, corectitudinea - pentru a aprecia ceva ca greșit trebuie să putem face raportarea cu altceva corect, iar corectitudinea, la rândul său, implică posibilitatea de greșeală.

Vorbind de *corectitudine* avem în vedere, în cele mai diverse domenii, conformitatea cu anumite reguli, respectarea regulilor specifice domeniului dat.

Prin opoziție, *greșeala (incorectitudinea, abaterea)* reprezintă încălcarea, nerespectarea acestor reguli. Termenul *abatere* are o conotație defavorabilă și implică o atitudine de condamnare a devierilor de la normă și de recomandare a normei. *Corectitudinea* este un concept folosit în gramatica normativă pentru a caracteriza orice enunț care respectă cerințe în plan gramatical, semantic, pragmatic, stilistic și situațional.

Prezentat și înțeles în această formă schematică, raportul „*corectitudine-greșeală*” pare a oferi o fundamentare clară, neechivocă pentru aprecieri categorice, pentru separarea netă a lucrurilor și fenomenelor în *corecte și greșite*.

Prin experiență și maturizare, în diverse domenii, oamenii ajung să accepte că lucrurile nu sunt totdeauna „albe” sau „negre”, ci că mai pot fi și „gri” sau că pot fi „albe”, dacă le vedem luminate, dar „negre”, dacă le percepem pe întuneric. În aprecierea faptului de limbă, vorbitorul rămâne însă, în general, intransigent: nu admite nici un fel de nuanțe, nu acceptă considerarea din unghiuri diferite. Nu-l satisfac - mai ales când le cere unui lingvist, unui „specialist” al domeniului - decât aprecierile tranșante „așa” sau „altfel”, „corect” sau „incorect”. Elocventă pentru această atitudine, curentă, este fraza cu care unul dintre corespondenții emisiunii de limbă și literatură de la radio își încheia scrisoarea: „Vă rămân îndatorat dacă răspunsul ce mi-l veți trimite va fi *clar*, fără laturi interpretative”. Cum, în multe cazuri, lingvistul nu poate face față acestei exigențe fiind obligat să introducă

exasperantele „laturi interpretative”, consultațiile lingvistice lasă adeseori pe corespondent, ascultător etc. nemulțumit. Iar vina nu este totdeauna numai a lingvistului. O parte din vină o poartă și faptele, limba. Complicata structură pe care o reprezintă limba unui popor se modifică în timp; relațiile dintre diversele ei componente și ipostaze, regulile pe care le implică *se schimbă* lent, dar continuu.

În orice moment al istoriei unei limbi, în structura ei există zone stabile și zone instabile, caracterizate prin coexistența mai multor elemente care asigură satisfacerea aceleiași funcții, sunt corelate, în virtutea aceleiași relații, cu alt sau alte elemente: prezența, în limba actuală, a două forme de genitiv, *surori* (*cartea surorii mele*) și *sore-* (*cartea sorei mele*), asociate unei forme unice de nominativ, *soră*, reprezintă un asemenea punct instabil. Zonele de instabilitate sunt cele care anunță schimbarea; aceasta rezultă tocmai din stabilizarea relației prin reducerea unuia (sau unora) din elementele coexistente. Așa, de exemplu, în limba veche, genitivului *surori* îi corespundeau două forme de nominativ: *sor(u)* și *soră*. Eliminarea formei etimologice *soru* (în limba actuală se mai păstrează numai în combinația fixă *soru-mea*, concurată de altfel, în mod evident, de *soră-mea*) a dus la simplificarea și stabilizarea relației dintre cele două cazuri.

Paradigma acestui substantiv a ajuns să reprezinte din nou o zonă instabilă în structura limbii prin apariția genitivului *sore-*, care concurează forma mai veche *surori*. Limitele dintre zonele stabile și cele nestabile sunt deci și ele în continuă schimbare.

Cercetările istorice au arătat importanța greșelii în dezvoltarea limbii. În foarte multe cazuri înnoirile lingvistice, modificările din limbă sunt rezultatul generalizării unor greșeli. Nu se poate însă generaliza. O asemenea identificare ar fi greșită. Pe de o parte, nu orice greșală se impune, iar pe de altă parte, nu totdeauna o modificare lingvistică are la origine o greșală.

Formarea limbii literare aduce cu sine o lărgire a noțiunii de abatere lingvistică. Ceea ce caracterizează limba literară față de celelalte aspecte ale limbii este, așa cum am mai menționat, existența normelor care se deosebesc de regulile inerente oricărui sistem lingvistic, prin faptul că se bazează pe o selectare a materialului de care dispune limba dată.

Rigoarea normelor limbii literare transformă în abatere utilizarea formelor, termenilor, construcțiilor populare, regionale care nu au fost cuprinse în aceste norme.

Aceeași acțiune restrictivă și selectivă exercită normele limbii literare și asupra faptelor lingvistice proprii celorlalte variante ale limbii date.

Deși principala trăsătură specifică limbii literare o constituie existența și rigoarea normelor și tendința de a le apăra de orice încălcare, limba literară evoluează și prin acceptarea, la un moment dat, a unora dintre abateri.

Evoluția aspectului literar al unei limbi este în mare măsură datorată abaterii lingvistice, nu poate fi redusă la abatere.

Aspectul literar al unei limbi evoluează prin modificarea normelor și prin împrumut, prin admiterea unor fapte ale limbii vorbite sau ale graiurilor, care au fost respinse altădată.

De asemenea, evoluția limbii literare se realizează și prin modificarea limitelor dintre stiluri. Astfel, în limba actuală se manifestă puternic tendința de a extinde unele elemente ale stilului științific și tehnic în cadrul vocabularului.

Scurt istoric al lucrărilor normative

Crearea unei limbi literare unice presupune și elaborarea unor lucrări normative. În programul Școlii Ardelene, unul dintre obiectivele majore a fost realizarea unui dicționar al limbii române. Încercările secolului trecut au fost timide în acest sens și se impunea ideea unui nou început. Inițiativa a aparținut lui P.P. Aron și Grigore Maior, în 1959, care au intenționat să realizeze un dicționar explicativ, unilingv. Aceasta inițiativă nu a avut rezultate concrete.

Întrucât era necesară înființarea unei societăți lingvistice, ia naștere, în 1866, „Societatea literară românească”. În anul 1867, la prima conferință, își schimbă numele în „Societatea academică română”, iar în 1879, primește numele de Academia Română. Din 1881, aceasta va fi unica instituție oficială de normare ortografică. Urmează perioada „marilor dicționare”, între 1870-1918, când apar lucrările: „Dicționarul limbii române” și „Dicționarul universal al limbii române”.

Primul este o lucrare lexicografică ce a apărut la inițiativa „Societății academice române” și a fost elaborată de A.T. Laurian și G. Massim. Scopul apariției a fost: „compunerea unui dicționar românesc cât se poate mai complet și mai rațional, așa încât să poată fi dreptariul limbei” („Istoria lingvisticii române”, 1979, Editura științifică și enciclopedică, București, p. 27). Dicționarul nu s-a bucurat de prea mare apreciere datorită insistenței autorilor asupra originii latine.

Cea de a doua lucrare aparține lui L. Șăineanu și a fost considerată „cea dintâi operă lexicografică”. Preocupările lingvistice își îndreaptă atenția către lexicografia unică și ocupă un loc important în perioada cuprinsă între 1870-1918 când apar o serie de dicționare: de exemplu „Enciclopedia română”(Diaconovich), vol. I, Sibiu, 1898.

Lucrările normative au un rol deosebit de important în indicarea unei singure posibilități de scriere, pronunțare sau flexiune a cuvintelor înregistrate. Tendința aceasta se explică prin faptul că noțiunea de normă a limbii are drept scop unitatea și unicitatea variantelor literare.

Lucrările ce se înscriu în această categorie sunt: „Micul dicționar ortografic”(1953), „Dicționarul ortoepic”(1959), „Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație”(prima ediție – 1960) și următoarele lucrări normative până în etapa actuală: Ion Coteanu „Despre pluralul substantivelor neutre în românește”(1955), „Gramatica de bază a limbii române”(1996), Iorgu Iordan „Limba română actuală – o gramatică a greșelilor”(1947), „Limba română contemporană”, ediția a II-a(1956), „Istoria lingvisticii românești”(1979), „Despre inovație în limbă”(1960), DLRM (Dicționarul limbii române moderne)(1958),Valeria Guțu Romalo „Abatere lingvistică”(1961), „Morfologia structurală a limbii române”(1968), „Corectitudine și greșeală”(1972, 2008), „Aspecte ale evoluției limbii române”(2005), Ion Dănilă „Abatere și greșeală în limbă”(1965), Alexandru Graur „Tendințe actuale ale limbii române”(1968), „Dinamica limbii române literare. Vocabular. Sintaxă. Stil”-(1976), Vasile Breban (coordonator) „Limba română corectă”(1973), Grigore Brâncuși „Pluralul neutrelor în româna actuală”(1978), George Beldescu „Ortografia actuală a limbii române”(1985), Gabriela Pană Dindelegan „Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)”(1987), „Reflecții pe marginea modificărilor unor norme morfologice ale limbii române literare”(1980), „În sprijinul variantelor literare libere”(1983), „Elemente de gramatică Dificultăți, controversate, noi interpretări”(2003), Mioara Avram „Probleme ale exprimării corecte”(1987), „Ortografie pentru toți: 30 de dificultăți”(1990), „Gramatica pentru toți”(1997), „Cuvintele limbii române între corect și incorect”(2001), Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan „Dicționar general de științe ale limbii”, ediția I (1997) și ediția a II-a (2001), Theodor Hristea „Inovații lingvistice negative în limba română contemporană” în „Aspecte ale dinamicii limbii române actuale”(2002), Angela Bidu-Vrânceanu, Narcisa Forăscu „Limba română contemporană Lexicul”(2005), Ilie-Ștefan Rădulescu „Erori flagrante de exprimare. Radiografiere critică a limbajului cotidian”(2007), Aida Todî „Pentru o limbă română corectă”(2007), Academia Română Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan -Al. Rosetti” „Ești cool și dacă vorbești corect”(2010), Isabela Nedelcu „101 greșeli gramaticale”(2013), Veronica Nedelcu „Dublete morfologice substantivale în limba română actuală”(2013).

Aceste lucrări normative au apărut de-a lungul timpului din necesitatea de a identifica greșelile gramaticale de orice tip existente atât în limba scrisă, cât și în limba vorbită cu scopul de a le corecta din punct de vedere științific. Greșelile supărătoare pe care le observăm în utilizarea limbii române reprezintă un subiect generos, nu numai pentru lingvist, ci și pentru oricine este preocupat de exprimarea corectă, chiar dacă limba ca mijloc de comunicare se află într-un permanent proces de înnoire. Deși mulți vorbitori ai limbii române neglijează cerințele exprimării corecte, la fel de importante sunt atât conținutul, cât și forma mesajului transmis. Corectitudinea exprimării reflectă logica limbii, nivelul de cultură al celui care comunică. De asemenea, aceste lucrări normative au o contribuție fundamentală în desfășurarea eficientă a actului didactic prin calitatea și cantitatea informațiilor oferite din punct de vedere științific. Se adresează unui public în parte avizat în legătură cu problematica normelor limbii literare. Pentru profesorii de limba și literatura română aceste lucrări normative vor putea fi o sursă de completare și de actualizare a informației.

Deși și ele se modifică, normele limbii literare oferă fundamentarea cea mai sigură în delimitarea dintre *corect* și *greșit*; toate lucrările normative au în vedere deci în primul rând limba literară.

În concluzie, se poate constata că norma este o expresie convențională a unui anumit uz lingvistic, impusă persoanelor ce aparțin unei anumite comunități lingvistice, pe o anumită perioadă, cu o forță de constrângere mai mare sau mai mică.

Bibliografie selectivă:

1. Guțu Romalo Valeria, *Corectitudine și greșeală, Limba română de azi*, Editura Humanitas Educațional, versiune nouă, 2000
2. Bidu-Vrânceanu Angela, Călărășu Cristina, Ionescu-Ruxândroiu Liliana, Mancaș Mihaela, Pană Dindelegan Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005

Prof. Sorina Mangu,

Școala Gimnazială „Vasile Alecsandri” Nufăru, jud. Tulcea